

внутрішніх якостях, рисах особистості. Завдяки “ущільненню часу” гра надає учневі можливість передбачити, оцінити наслідки своїх дій. Це особливо актуально в екологічному вихованні, оскільки ємність екологічних систем віддаляє прояв наслідків антропогенної діяльності на значний час. Гра – своєрідний психотренінг, оскільки уможлиблює психокорекцію поведінки в моделях, що допомагає сформуванню навички адекватної поведінки в аналогічних життєвих ситуаціях. У грі відбувається тренування емоційної сфери, створюються сприятливі умови для формування навичок культурного спілкування з іншими людьми. Розкриваючи потенціальні можливості ігрової діяльності, психологи підкреслюють, що у грі формується довільна поведінка дитини, відбувається її соціалізація. На думку С. О. Шмакова, гра, виховуючи потребу приймати рішення, виробляє стратегію поведінки – “головний капітал гри” [2];

– розвивальна. Застосування дидактичних ігор сприяє розвитку умінь, навичок, мислення, пам’яті, уваги, здатності до аналізу та синтезу, кращому сприйманню просторових відношень, удосконаленню конструктивних умінь і творчих можливостей та символічної функції свідомості, що дає учневі змогу переносити властивості одних речей на інші; розвивати спостережливість, звичку до самоперевірки, уміння обгрунтовувати власні судження тощо.

Крім цього, гра виконує ряд специфічних функцій: комунікативну, оскільки об’єднує учнів в ігрову групу, що прагне спільними зусиллями вирішити ігрове завдання. Умовою є активний обмін думками у колективі, де гравці набувають навичок культурного спілкування на екологічні теми, корегується поведінка особистості відповідно до принципу теорії ігор – будь-яке спілкування, порівняно з його відсутністю, є корисним і необхідним; релаксаційну: знімаючи емоційне та інформативне напруження від інтенсивного навчання, гра супроводжується створенням ефективного навчального середовища, яке виступає сприятливим тлом для надходження нової інформації. Завдяки змінам в емоційному стані учня під час гри (розслабленню та психічній саморегуляції) стрімко розширюються можливості для засвоєння знань, що свідчить про наявність “інформаційного вибуху”; розважальну: створюючи сприятливу атмосферу для виникнення і прояву позитивних емоцій, якісного перетворення навчального часу. Дидактичній грі притаманні гумор, оригінальність, нестандартність рішень і відповідей.

Ефективність застосування ігрової діяльності для розвитку різних якостей особистості ґрунтується на розумінні природи гри як інтрогенної поведінки, обумовленої внутрішніми чинниками – потребами, інтересами [3]. У процесі ігрової діяльності в учнів виховується рішучість та потреба приймати рішення, що допомагає формуванню стратегії їхньої поведінки [4]. Це положення набуває особливої ваги, оскільки ілюструє механізм формування природоохоронної поведінки у процесі екологічної ігрової діяльності.

Застосування екологічних дидактичних ігор є ефективним для формування екологічної культури школярів завдяки створенню у процесі гри емоційного, інформаційного і комунікативного “вибухів”. Зазвичай вони виявляються у продовженні активного, емоційно збагаченого спілкування з приводу ігрового змісту після закінчення гри. У більшості випадків результати гри поширюються і за межі шкільного середовища, впливаючи на побутові

звички, характер ресурсоспоживання і компетентне вирішення локальних екологічних проблем. У процесі “вибухів” формується почуття причетності до екологічних проблем, співпереживання, розвивається здатність до самостійного експерименту і пошуку, уміння аналізувати і критично осмислювати наявні інформацію і досвід, знаходити й обґрунтовувати альтернативні рішення проблемних ситуацій.

Особливе значення у проведенні екологічної дидактичної гри має створення ефективного навчального середовища – найсприятливішого для проведення комунікативно-рефлексивних вправ і етапів гри. Під ефективним навчальним середовищем розуміємо сукупність характеристик навчально-виховного процесу, за яких інтелектуальні здібності учнів, підтримуючись багатою палітрою емоцій, активізуються до оптимальних показників, а відчуття внутрішньої свободи і невимушеності дає змогу активніше, ніж за звичайних умов навчання, брати участь в обговоренні проблем, обміні та засвоєнні інформації.

Однак дидактичні ігри вітчизняної педагогіки належать переважно до інтелектуального та рольового типів і спрямовані, насамперед, на засвоєння учнями знань, умінь та навичок. Отже, відчувається нестача таких, що спрямовані на поведінкові складові екологічної культури, таких, що стосуються формування непрагматичних мотивів, етичних ставлень та практики екологічно доцільних вчинків.

Список використаної літератури

1. Гейзінга Й. Homo Ludens : пер. з англ. / Йоган Гейзінга. – К. : Основи, 1994. – 250 с.
2. Шмаков С. А. Ее величество игра. Забавы, потехи, розыгрыши для детей, родителей, воспитателей / С. А. Шмаков. – М. : НВ Магистр, 1992. – 160 с.
3. Аникеева Н. П. Воспитание игрой : кн. для учителя / Н. П. Аникеева. – М. : Просвещение, 1987. – 143 с.
4. Шмаров С. А. Игры учащихся – феномен культуры / С. А. Шмаков. – М. : Новая школа, 1994. – 240 с.

***О. В. Роговець,**
м. Київ*

ІГРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК МЕТОД ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ ГІДНОСТІ ПЕРШОКЛАСНИКІВ У ПОЗАУРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розкрито важливість запровадження інтерактивних методів у зміст позаурочної роботи з виховання у першокласників культури гідності, наведено приклади ігрової діяльності.

***Ключові слова:** першокласники, ігрова діяльність, культура гідності, позаурочна робота.*

Головна особливість молодшого шкільного віку – зміна соціальної позиції. Дитина залучається до систематичного навчання, стає членом шкільного і класного колективу, змінюються її стосунки з дорослими, поглиблюються відносини з навколишньою дійсністю, дитячі емоції стають тривалішими, стійкішими і глибшими. Однак прагнення дітей цього віку часто позначені ситуативністю, поведінка характеризується нестійкістю [1, с. 76].

Система моральних якостей, які становить морально-духовне “Я” молодшого школяра, ще недостатньо стабільна. На все це слід зважати під час розроблення методики виховної роботи, спрямованої на виховання у першокласників культури гідності.

За своєю сутністю, культура гідності уособлює ціннісне ставлення дитини до самої себе та до інших людей, має складну структуру й охоплює різні види гідності: особистісну, людську, національну.

Виховання у першокласників культури гідності в позаурочній діяльності передбачає використання широкого комплексу взаємопов'язаних форм і методів роботи.

Проведені нами дослідження засвідчили, що найраціональнішими формами роботи є такі, як:

- фронтальна, яка передбачає спільну діяльність педагога з усім класом: подання загальної інформації, постановка однакових для всіх завдань, опрацювання учнями однієї проблеми. Для посилення результативності цієї форми необхідно створювати в класі атмосферу творчої колективної роботи, підтримувати увагу й активність молодших школярів. Однак фронтальна робота не враховує індивідуальних розбіжностей молодших школярів й орієнтована переважно на середнього учня, що знижує її ефективність. Дитина цього разу виступає в ролі об'єкта виховання, вона має засвоїти і відтворити матеріал, запропонований їй учителем, який є основним джерелом знань;

- групова (робота в малих групах), яка забезпечує створення під час виховних заходів мікроклімату, ґрунтованого на принципах співпраці й демократизму, сприяє розвитку в учнів критичного мислення та вміння самостійно оволодівати новими знаннями, залучення школярів до виховної взаємодії. Групова форма роботи надає кожному учневі змогу виявити свої знання і вміння в практичній діяльності через постійне залучення до процесу мислення й міжособистісного спілкування, забезпечує формування вмінь активного слухання, вироблення спільної думки, вирішення наявних суперечностей;

- індивідуальна (з окремими учнями), яка забезпечує створення сприятливих умов для індивідуалізації та диференціації виховних зусиль, надання педагогічної підтримки дітям, які її потребують, насамперед тим, котрі важко залучаються до міжособистісної взаємодії і спільної діяльності, неохоче приймаються класним колективом, а також боязким і сором'язливим.

Сучасне виховання спрямоване на гуманістичний розвиток особистості, формування в неї здатності до взаємодії, співпраці в різних сферах спілкування та спільної діяльності. Спостерігається перехід до створення для учнів у процесі виховної діяльності можливостей прояву не просто активної, а й ініціативної позиції, орієнтованої на самостійне пізнання навколишнього світу шляхом вступу з ним в активний діалог, самостійний пошук істини. Це актуалізує необхідність запровадження таких методів виховної роботи, які забезпечували б перехід педагога від звичного монологічного викладу готових знань до діалогічної, інтерактивної, проблемно-пошукової, творчої взаємодії з учнями, сприяли подоланню соціальних стереотипів щодо педагогічного проектування та організації виховного процесу. Найбільшою мірою таким вимогам відповідають інтерактивні методи виховання,

які ґрунтуються на рефлексії і допомагають кожному школяреві піднятися на вищий інтелектуальний рівень, опинитися в новому контексті досягнення можливості суб'єктивного ставлення до мети виховної діяльності. Використання інтерактивних методів дає змогу не тільки закріпити теоретичні знання молодших школярів, а й поглибити їх, перевести на рівень усвідомлення та особистісного прийняття.

Серед інтерактивних методів, які варто застосовувати у виховній роботі з учнями перших класів, особливе місце належить ігровій діяльності, яка допомагає згуртувати дитячий колектив, залучити дітей до активної взаємодії, навчити їх дотримуватися етичних правил, сформувати вміння контролювати свої вчинки, правильно й об'єктивно оцінювати вчинки інших. У процесі гри засвоюються ігрові ролі, збагачується соціальний досвід, створюються передумови для ефективної адаптації дитини до школи, прийняття нею ролі учня. Залучення до колективних ігор сприяє скороченню особистісної дистанції, кращому пізнанню дітьми один одного, забезпечує природне стимулювання їх до міжособистісної взаємодії [2, с. 49].

Правомірність звертання до гри як методу виховання у першокласників культури гідності зумовлено не тільки необхідністю внесення змін до традиційної методики виховної діяльності, занурення їх у виховні ситуації, які різняться активним, діяльним характером, а й тим, що ігрова діяльність характеризується багатомірністю впливів на формування особистості – з нею пов'язана трансформація психічних процесів, удосконалення пізнавальної самостійності, розвиток соціальних якостей і моделей поведінки [3, с. 163].

Беручи до уваги вищевикладене, під час розроблення методики формувального етапу експерименту ми орієнтувалися на такі критерії особистісної і людської гідності першокласника, як уміння проявляти повагу до інших людей та до самого себе, відстоювати власну гідність і поважати гідність інших. Формуванню у першокласників відповідних властивостей послугоувалася гра “Створи композицію” (створення на великому аркуші паперу спільної композиції з окремих елементів). Виконання завдання потребувало від дітей уміння співробітничати, спільно знаходити розв'язок проблеми, йти на поступки заради спільної справи, проявляти повагу до іншого, навчало спілкуватися, взаємодіяти, дослухатися один до одного.

Під час розроблення методичного матеріалу для опрацювання тем, пов'язаних із формування людської (правовий аспект, Я – дитина, людина, європеєць, представник людства) і національної (Я – українець, творець себе і держави) гідності, у нагоді стали такі ігри, як: “Пригадай казку”, “Струмочок”, “Крісло відвертості”.

Перед початком гри “Пригадай казку” обов'язково проводилася бесіда, під час якої роз'яснювалися основні положення Конвенції про права дитини, Декларації прав людини, зважаючи на вік дітей. Завдання виконували за допомогою групової роботи; для кращого закріплення запропонованої тематики в основу ігрових сюжетів покладалися знайомі першокласникам казкові сюжети, але зі змінами наявного в них негативного змісту на “правильний”.

Оскільки категорія “права та обов'язки громадян” для першокласників має ще абстрактний характер, для кращого її усвідомлення використовувалася

гра “Струмочок” (розповіді молодших школярів про свої домашні обов’язки). Активізації дітей сприяло запровадження правила, згідно з яким треба було уважно слухати один одного, щоб за потреби внести поправки і логічно продовжити розповідь.

Гра “Крісло відвертості” має багато модифікацій у сучасній методичній літературі і шкільній практиці. Хід гри досить простий – у середині класу ставиться стілець, який вважається “кріслом відвертості”. Кожний, хто сідає в це крісло, повинен відповідати на різні запитання, які ставлять однокласники, але відповідати тільки правду. При цьому особлива увага звертається на зміст запитань: вони не повинні ображати або принижувати гідність того, хто сидить у кріслі, а, навпаки, допомогти учням краще пізнати свого однокласника.

До змісту формувального етапу експерименту також належали ігри, орієнтовані на усвідомлення першокласниками понять “честь”, “совість”, “повага” та відпрацювання вмінь відповідної поведінки.

Підводячи підсумки, можна зробити такі висновки: одним із пріоритетних напрямів сучасного виховання є виховання культури гідності як інтегративного особистісного утворення, що охоплює ціннісне ставлення та прояв активності стосовно самого себе, суспільства, держави.

Серед методів виховання культури гідності першокласників у процесі позаурочної роботи важливе місце належить грі. Залучення до ігрової діяльності сприяє оволодінню молодшими школярами правил міжособистісної взаємодії, розширенню досвіду такої взаємодії з однолітками, навчає дитину розуміти саму себе та інших, проявляти до них ціннісне ставлення, зважаючи не тільки на свої потреби, а й на потреби та інтереси інших, забезпечує усвідомлення сутності таких понять, як “честь”, “совість”, “повага” та привласнення соціально визнаних моделей гідної поведінки на особистісному, загальнолюдському та національному рівнях.

Список використаної літератури

1. Выготский Л. С. Игра и ее роль в психическом развитии ребенка / Л. С. Выготский // Вопросы психологии. – 1966. – № 6. – С. 62–76.
2. Кудикіна Н. В. Ігрова діяльність молодших школярів у позаурочному навчально-виховному процесі : [монографія] / Н. В. Кудикіна. – К. : КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2003. – 272 с.
3. Церковний А. Формування навичок у просторі комп’ютерних ігор / А. Церковний // Соціальна психологія. – 2004. – № 3. – С. 163–169.

І. М. Санковська,
м. Київ

НАСТУПНІСТЬ У ФОРМУВАННІ НАВИЧОК РЕСУРСОЗБЕРЕЖЕННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ТА ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

У статті розглянуто питання організації роботи з формування навичок ресурсозбереження в початковій школі та визначено умови забезпечення її наступності; окреслено задачі, вирішення яких поширить можливості продовження роботи з раціонального використання та ощадливої витрати ресурсів учнями основної школи.

Ключові слова: *навички ресурсозбереження, наступність, раціональне використання та ощадливі витрати ресурсів.*